

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

„КРСТЕ МИСИРКОВ“

---

ISSN 0025-1089

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

ГОДИНА LXIV 2013

СКОПЈЕ

2013

|                  |             |            |             |
|------------------|-------------|------------|-------------|
| Македонски јазик | ГОДИНА LXIV | стр. 1–279 | Скопје 2013 |
|------------------|-------------|------------|-------------|

# МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Излегува еднаш годишно

## *Редакција:*

Веселинка Лаброска (одговорен уредник)  
Олгица Додевска-Михајловска (заменик одговорен уредник)

Ана Цихнерска (Полска)  
Елена Верижникова (Русија)  
Станислав Станковиќ (Србија)  
Вера Смоле (Словенија)  
Светлана Давкова-Ѓоргиева  
Катица Трајкова

|                 |
|-----------------|
| Љупчо Митревски |
|-----------------|

## *Уредувачки одбор:*

Кирил Конески  
Коста Пеев  
Влоѓимјеж Пјанка (Полска)  
Трајко Стаматоски  
Рина Усикова (Русија)  
Виктор Фридман (САД)  
Гизела Хавранек (Германија)

## *Адреса:*

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ Скопје, пошт.фах 434  
[www.imj.ukim.edu.mk](http://www.imj.ukim.edu.mk)

## *број на жиро-сметка*

40100 – 788 – 1242

Финансирано од Министерството за култура на Република Македонија

## СОДРЖИНА

### ПОВОДИ

#### Од Редакцијата

|                                                                                          |   |
|------------------------------------------------------------------------------------------|---|
| Кон шеесетгодишнината на Институтот за македонски јазик<br>„Крсте Мисирков“, Скопје..... | 7 |
|------------------------------------------------------------------------------------------|---|

### СТАТИИ

|                                                                                                                                                                                                |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Васил Дрвошанов<br>Називите на молњата во македонските говори.....                                                                                                                             | 9   |
| Лилјана Макаријоска, Еленка Стоевска-Денчова<br>Обредната структура раѓање од лексички аспект.....                                                                                             | 19  |
| Anna Cychnerska<br>Wpływ bezdźwięcznego obstruentu na realizację sonantu<br>w języku macedońskim i albańskim.....                                                                              | 29  |
| Светлана Давкова-Ѓоргиева<br>Балканските турцизми во една лексичко-семантичка<br>област на македонскиот дијалектен ареал.....                                                                  | 37  |
| Vera Smole, Mojca Horvat<br>Leksika s pomenskega polja »jabolko, jablana« v slovenskih<br>in makedonskih narečjih.....                                                                         | 47  |
| Бојан Петревски<br>Негацијата во комплементарните реченици<br>во македонскиот јазик .....                                                                                                      | 63  |
| Виолета Николовска<br>Femme fatale (семантички импликации).....                                                                                                                                | 75  |
| Мери Момировска<br>Топонимијата на Крушевско .....                                                                                                                                             | 85  |
| Звонко Танески, Ана Лазарова-Никовска<br>Дискурзивноста и комуникативноста на рекламните<br>текстови на осигурителните компании во Македонија.....                                             | 93  |
| Бертон Сулејмани, Марина Даниловска, Марина Спасовска,<br>Веселинка Лаброска<br>Меѓујазичното влијание на македонскиот говор и албанскиот<br>гегиски говор во Тетово на лексичко рамниште..... | 105 |
| Иван Књиџар, Станислав Станковиќ, Жарко Бошњаковиќ<br>Етнолингвистичка виталност македонске националне<br>мањине у Републици Србији.....                                                       | 117 |
| Весна Костовска<br>Сложенките во македонските црковнословенски текстови.....                                                                                                                   | 129 |
| Бранимир В. Станковиќ<br>Македонскиот јазик, југоисточните српски говори<br>и DP/NP параметарот.....                                                                                           | 137 |

|                                                                                                                            |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Фани Стефановска-Ристеска                                                                                                  |     |
| Глаголската придавка во атрибуцка функција.....                                                                            | 147 |
| Лидија Аризанковска, Фадиџ Хоџа                                                                                            |     |
| Јазикот како одраз на развојот на македонско-турските<br>релации.....                                                      | 159 |
| Христина Андоновска                                                                                                        |     |
| Сврзникот <i>но</i> и неговите еквиваленти во корпусот <i>Гралис</i><br>(врз примери од творештвото на Блаже Конески)..... | 169 |
| Татјана Илиева                                                                                                             |     |
| Обратен речник на лексемите в химнографските творби<br>на Климент Охридски.....                                            | 177 |
| Димка Митева                                                                                                               |     |
| Преглед на литературата за глаголот <i>има/нема</i><br>во македонскиот јазик.....                                          | 199 |

## ПРИКАЗИ

|                                                                                                                                                       |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Димитар Пандев                                                                                                                                        |     |
| Кон 11. свеска од вториот том на Речникот<br>на црковнословенскиот јазик од македонска редакција,<br>ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје, 2013.....          | 209 |
| Мери Цубалевска                                                                                                                                       |     |
| Значаен труд за македонската палеославистика<br>(Лилјана Макаријоска, Бисера Павлеска-Георгиевска,<br><i>Македонската лексика низ вековите</i> )..... | 213 |
| Веселинка Лаброска                                                                                                                                    |     |
| Монографија за горанскиот говор (Васил Дрвошанов,<br><i>Кон роднинската терминологија на горанскиот говор</i> ).....                                  | 221 |
| Убавка Гајдова                                                                                                                                        |     |
| Божидар Видоески – Прилози за развојот<br>на македонистичката лингвистика МАНУ, Скопје 2012.....                                                      | 225 |
| Веселинка Лаброска                                                                                                                                    |     |
| Македонското санди низ призма на прецизни фонетски<br>истражувања (Anna Korytowska, <i>Sandhi w standardzie<br/>języka macedońskiego</i> , 2012)..... | 231 |
| Милица Миркуловска                                                                                                                                    |     |
| Полска и Македонија. Библиографија. Коментари. Студии.<br>Значаен прилог кон полско-македонската научна соработка.....                                | 235 |
| Татјана Гочкова-Стојановска                                                                                                                           |     |
| Јазичната норма – од по тенката линија.....                                                                                                           | 237 |
| Бисера Павлеска-Георгиевска                                                                                                                           |     |
| Уште едно приближување до химнографските текстови<br>преку лингвистичката анализа на Шафариковиот триод                                               |     |

|                                                                                                                                                                                                                                 |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| (Лилјана Макаријоска, Емилија Црвенковска, <i>Шафариковиот триод – лингвистичка анализа</i> ).....                                                                                                                              | 239 |
| Симона Груевска-Маџоска                                                                                                                                                                                                         |     |
| Ново издание од областа на социолингвистиката<br>( <i>Jezik između lingvistike i politike</i> , Požgaj Hadži, Vesna).....                                                                                                       | 247 |
| Марјан Марковиќ                                                                                                                                                                                                                 |     |
| Нов дијалектолошки опис на тетовскиот говор<br>(Веселинка Лаброска и др., <i>Вратничко-полошките говори – духовна ризница</i> ).....                                                                                            | 253 |
| Људмил Спасов                                                                                                                                                                                                                   |     |
| Лексиката со субјективна оценка низ призма на новите научни<br>и академски истражувања (Елена Јованова-Грујовска,<br><i>Лексичко-семантичка анализа на именките</i><br><i>со субјективна оцена во македонскиот јазик</i> )..... | 255 |
| <br>ХРОНИКИ                                                                                                                                                                                                                     |     |
| Јан Соколовски, Милица Миркуловска                                                                                                                                                                                              |     |
| Медалот на Вроцлавскиот универзитет – јубиларно<br>одличие – доделен на академик Зузана Тополињска<br>за целокупното нејзино научно творештво.....                                                                              | 259 |
| Милица Миркуловска                                                                                                                                                                                                              |     |
| Престижниот медал „Блаже Конески“ што го доделува МАНУ<br>во 2010-та година предаден во рацете<br>на проф.д-р хаб. Јан Соколовски.....                                                                                          | 265 |
| Милица Миркуловска                                                                                                                                                                                                              |     |
| Лауреат на престижната награда „Полоникум“ за 2009<br>е проф Зузана Тополињска.....                                                                                                                                             | 269 |
| <br>ИН МЕМОРИАМ                                                                                                                                                                                                                 |     |
| Лилјана Макаријоска                                                                                                                                                                                                             |     |
| Љупчо Митревски (1959–2013).....                                                                                                                                                                                                | 273 |
| <br>СЕЌАВАЊЕ                                                                                                                                                                                                                    |     |
| Димитар Пандев                                                                                                                                                                                                                  |     |
| Слово за Љупчо Митревски.....                                                                                                                                                                                                   | 277 |

811.163.3'367.7  
Изворен научен труд

Бојан Петревски<sup>1</sup>

## НЕГАЦИЈАТА ВО КОМПЛЕМЕНТАРНИТЕ РЕЧЕНИЦИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

**Апстракт:** Со оглед на широко застапената типологија на негацијата, треба да се забележи дека во сложените конструкции таа може да го засега предикатот во главната дел-реченица, од една страна, или зависната како целина, од друга. Вторите случаи се izdelуваат со конституентска (членска) негација, а првите, ако е предикатот во функција на рема – со реченична. Покрај двата типа, се izdelуваат конструкциите во кои има опсег во главната дел-реченица, но како рема функционира зависната, како и речениците во кои ја засега внатрешноста на зависната. Во текстот се применуваат тие критериуми на комплементарните реченици, при што се izdelуваат неколку проблеми. Тие се доволни да се согледа дека се во прашање најспецифичните сложени конструкции на планот на негацијата.

**Клучни зборови:** негација, комплементарни реченици, главна дел-реченица, зависна дел-реченица.

### 1. Белешки за синтаксичката негација

Кога е во прашање негацијата на синтаксички план, треба да се имаат предвид неколку поставки. Пред сè, станува збор за опозицијата *реченична-членска*<sup>2</sup> (*конституентска*) негација, која ја лансира Гебоер, а ја прифаќаат и ја разработуваат Јесперсен и Клима. Како што упатува Хорн (Horn 2001: 541; сп. Horn 2001: 479–518), кој, со оглед на нејзината традиција, како најприфатлив го сугерира пристапот на Јесперсен (Jespersen 1917: 42), реченичната негација го засега предикатот (носителот на комбинацијата меѓу реченичните поими), а конституентската (членската) – кој било друг елемент.

Во тој поглед, неопходни се неколку уточнувања. Најпрво, проблемот треба да се доведе во релација и со функционалната перспектива, при што е значајно да се има предвид дека елементот засегнат од негацијата функционира како рема, што во пишуваниот јазик е имплицирано од контекстот, а во говорениот – и од интонацијата, чиј центар е поставен врз фокусот на негацијата (1), (2). Од друга страна, се izdelуваат конструкциите со афирмативна рема (3). Тие се разликуваат и од конструкциите со реченична и од конструкциите со членска негација, во кои (и во едните и во другите) ремата е негативна. Во прашање се реченици во кои негацијата е, условно земено, усвоена во

<sup>1</sup> Лектор по македонски јазик во Париз, bojan\_petrovski@yahoo.com

<sup>2</sup> За конституентската негација ќе го употребувам терминот *членска*, кој го ползува Минова-Ѓуркова (2000: 168).

претходниот контекст. За разлика од конструкциите со реченична и со членска негација, кои се парафразираат одречно (со *одрекувам*), конструкциите со третиот тип негација се карактеризираат со потврдна парафраза (со *тврдам*). Со оглед на тоа, за негацијата во тие случаи ја употребувам определбата *неактуелна*.

(1) **Не** замина за Словенија. Во Хрватска отиде. (‘одрекувам дека местото каде што замина е Словенија’)

(2) **Не** замина за Словенија. Многу размислуваше, но реши да остане дома. (‘одрекувам дека тоа што го направи е заминување за Словенија’)

(3) **Не** го прифаќа Мартин, а не Олга. Со неа, напротив, соработува. (‘тврдам дека тој што не го прифаќа е Мартин’)

Ако се прифати гледиштето според кое негацијата функционира како коректив на некоја афирмативна паралела што адресатот ја усвоил барем како можна, а зборуваачот ја оценува како погрешна<sup>3</sup>, ќе се забележи дека како паралела на (1) функционира *Замина ЗА СЛОВЕНИЈА*, а на (2) – *ЗАМИНА* за Словенија, со тоа што во првиот случај како рема функционира прилошката определба, а во вториот – предикатот. Што се однесува на (3), не може да стане збор за негација што засега афирмативна паралела: фокусот е на директниот објект, но како на афирмативна надградба на постојна, усвоена негација, т.е. како на одговор на прашањето *Кого не прифаќа?*

На планот на сложените конструкции, реченичната негација се однесува на предикатот во главната дел-реченица, а членската – на зависната во целост или на еден нејзин елемент. Како случаи со неактуелна негација се изделуваат конструкциите во кои е негирана главната дел-реченица, но како рема функционира зависната. Тоа е излезна точка за утврдување на особеностите на негацијата во комплементарните реченици во македонскиот јазик.

## 2. Реченичната, членската и неактуелната негација во комплементарните реченици

Првата група ја сочинуваат случаите со реченична негација<sup>4</sup>. Во согласност со изнесеното, во тие конструкции негацијата го засега предикатот во главната дел-реченица, кој функционира како рема (4), (5). Инаку кажано, како афирмативна паралела на (4) функционира *ИМ РЕКОВ* дека ќе си одам, а на (5) – *ЌЕ МУ КАЖАМ* да го направи тоа. Станува збор за случаи во кои негацијата послужува за тоа зборуваачот (поопшто земено: субјектот) да се дистанцира од пропозицијата во зависната дел-реченица, за која зборуваачот оценува дека адресатот му ја припишува како став.

(4) **Не** им реков дека ќе си одам, туку набљудував како ќе се развива ситуацијата.

<sup>3</sup> На пример, за да ја изрече зборуваачот конструкцијата *Не вrne*, адресатот треба барем да не ја исклучува можноста да вrne. Рекапитулација на гледиштата во врска со односот меѓу афирмацијата и негацијата е извршена од Хорн (Horn 2001, 30–35; 45–50; 63–75).

<sup>4</sup> Тополинска (2009, 57–86) го разгледува овој проблем на планот на речениците конституирани од предикати од втор ред.

(5) **Нема** да му кажат да го направи тоа. Треба да се сети сам.

Негацијата е од реченичен карактер и во (6).

(6) ...иако **не** знаев што е тоа во четири очи и што значи да си од доверба и зошто се потребни тие од довербата. (ДП)

Во втората група спаѓаат конструкциите со членска негација, во кои негацијата најчесто се однесува на зависната дел-реченица во целост, а партикулата може да се врзе за предикатот во главната (7) или за зависната, т.е. за нејзиниот сврзник (7а). Како афирмативна паралела во тие примери функционира конструкцијата *Реков ДЕКА ЌЕ СИ ОДАМ*, каде што во функција на рема е зависната дел-реченица. Од тој тип е и примерот (8).

(7) **Не** реков дека ќе си одам, туку дека ќе го сменам однесувањето.

(7а) Реков **не** дека ќе си одам, туку дека ќе го сменам однесувањето.

(8) Тука **не** се подразбира дека човек мора да биде покорен до крајност, туку дека тој треба да биде разумен... (ДО, 12)

Како поретки се изделуваат тие случаи со членска негација во кои негацијата засега еден елемент на зависната дел-реченица, а не неа во целост, каков што е примерот (9), каде што функцијата на афирмативна паралела ја врши конструкцијата *Реков дека тоа ќе го направам ЈАС*, во која како рема функционира субјектот во зависната дел-реченица. Во (10) негацијата се однесува на директниот објект во зависната дел-реченица, а предикатот во адверсативното дополнување може и да се изостави: *Оваа врата не го прашува оној што влегува дали има име, туку некоја мака*, зашто е идентичен со предикатот во зависната дел-реченица во основната конструкција.

(9) **Не** реков дека тоа ќе го направам јас, туку Марија.

(10) Оваа врата **не** го прашува оној што влегува дали има име, туку дали има некоја мака. (ВИ, 11)

Што се однесува на членската негација, конструкциите од типот на (7)/(7а), (8), (9) и (10) се почести од своите афирмативни варијанти, во кои адверсативното дополнување од одречната варијанта е формализирано како зависна дел-реченица, а зависната дел-реченица – како адверсативно дополнување (7б), (8а), (9а), (10а).

(7б) Реков дека ќе го сменам однесувањето, а **не** дека ќе си одам.

(8а) Тука се подразбира дека човек треба да биде разумен, а **не** дека мора да биде покорен до крајност...

(9а) Реков дека тоа ќе го направи Марија, а **не** јас.

(10а) Оваа врата го прашува оној што влегува дали има некоја мака, а **не** (дали има) име.

Според тоа, во случаите каде што се располага со двете содржини, негираната и афирмираната (алтернативната), најчесто се прибегнува кон варијантата во која негацијата е во преден план, т.е. ѝ претходи на афирмацијата,



за што може да се забележи дека не е карактеристика само на комплементарните туку и на конструкциите што содржат негација воопшто<sup>5</sup>.

Посебен проблем претставуваат конструкциите во кои негацијата не ја засега зависната дел-реченица надворешно, како во (7)/(7a)/(7b), (8)/(8a), (9)/(9a) и (10)/(10a), туку внатрешно, но адверсативното дополнување (алтернативата<sup>6</sup>) содржи комплементарен сврзник. На пример, и покрај комплементарниот сврзник во адверсативното дополнување, во (11) негацијата не се однесува на зависната дел-реченица надворешно, туку на нејзиниот предикат. Во согласност со тоа, станува збор за негација во рамките на зависната дел-реченица, а не за членска негација на планот на конструкцијата во целост. Од типот на (11) е и (12).

(11) *Изјави дека **не** е е виновен, туку дека го набедуваат.*

(12) *...грчкиот премиер нагласил дека Грција **не** е таа што ја блокира Македонија на патот на нејзината евро-атлантска интеграција, туку дека самата ЕУ одлучува дека не треба да се оди напред... („Дневник“, 17.7.2013)*

Ако се варира конструкцијата во (11) како членска негација, партикулата ќе се врзе за предикатот во главната дел-реченица или, евентуално, за зависната, т.е. за нејзиниот сврзник: *Не изјави дека е виновен, туку дека го набедуваат/Изјави не дека е виновен, туку дека го набедуваат*. Разликата меѓу (11) и членската негација се состои во тоа што како пресупозиција на првата конструкција функционира негиран директен говор: *Не сум виновен, туку ме набедуваат*, а на втората – афирмативен: *Ме набедуваат*. Во случајот со членска негација адресатот очекувал или барем ја имал предвид можноста субјектот да изјавил дека е виновен, а негацијата е последица од тоа што зборуваачот оценува дека тоа очекување (претпоставка) е погрешно, па го коригира (негира) и ја воведува алтернативата, односно вистинските зборови на субјектот, според кои е набедуван.

Сепак, неизбежно е прашањето зошто не се формализираат конструкциите од типот на (11) секогаш така како што се очекува со оглед на карактерот на негацијата – без комплементарен сврзник во адверсативното дополнување, како во (11a). Станува збор за потребата да се нагласи дека и адверсативното дополнување е изречено од авторот на директниот говор, а не од прекажувачот. Така, ако гласи директниот говор: *Не сум виновен, туку ме набедуваат*, во адверсативното дополнување на комплементарната реченица често се прибегнува или кон повторување на комплементарниот сврзник, како во (11), или кон л-форма, како во (11b), зашто конструкцијата без повторување на комплементарниот сврзник и без л-форма (11a) се среќава, но е понеизразна во

<sup>5</sup> Во таа смисла, што се однесува на простата реченица, варијантите од типот на *Не ми се оди во Битола, туку во Охрид* се почести од варијантите од типот на *Ми се оди во Охрид, а не во Битола*.

<sup>6</sup> Тополињска (2009, 25–28) го употребува терминот *алтернативно негирање* за случаите во кои по негацијата зборуваачот ја воведува во форма на адверсативна дел-реченица информацијата што е, според него, вистинита наспроти негираната.

поглед на тоа дека пропозицијата во адверсативното дополнување е став на авторот на директниот говор, а не на прекажувачот.

(11a) *Изјави дека **не** е виновен, туку го набедуваат.*

(11b) *Изјави дека **не** е виновен, туку го набедувале.*

Реченичната и членската негација одговараат на затворено (да/не-) и афирмативно прашање, а неактуелната – на отворено (кој-) и негативно, кое е, според тоа, и покомплексно. Што се однесува на комплементарните конструкции, прашањата на реченичната (*Го кажува/мисли/чувствува ли тоа?*) и на членската (*Тоа ли го кажува/мисли/чувствува?*) негација се порелевантни од прашањето на неактуелната (*Што е тоа што не го кажува/мисли/чувствува?*), во што се состои причината за разликата во поглед на фреквенцијата: во комплементарните конструкции неактуелната негација (12) е ретка, т.е. многу поретка од реченичната и од членската<sup>7</sup>.

(12) *Како можеш да се сомневаш дека им побарал дел за себе? Како да не знаеш колку е користољубив. **Не** ги праша дали им треба некаква помош, а тоа што си мисли дека му припаѓа, се разбира, неколкупати си го побара.*

Конструкцијата е подложна на реченична или на членска негација правопрпорционално со конкретноста на значењето на предикатот во главната дел-реченица. Според тоа, конструкциите чија главна дел-реченица е конституирана од поапстрактен предикат се негираат поретко. Така, вербалните (*тврди, рече, вели, каже* итн.) отвораат повеќе можност за негација одошто менталните (*мисли, оценува, смета* итн.), а конструкциите со сетилен предикат (*чувствува, насетува* итн.) се негираат поретко и од првите и од вторите. Причината за таа разлика се состои во тоа што вербалните дејства се поподложни на перцепција (а со тоа – и на оцена во поглед на вистинитоста, т.е. на корекција – негација) и од менталните и од сетилните. Во таа смисла, за тоа што се изрекува се спори најчесто, за тоа што се мисли – поретко, а за тоа што се чувствува – најретко. Најпосле, речениците со вербален предикат се почести од речениците со ментален и со сетилен предикат воопшто, односно и во афирмативна форма. Што се однесува на функционалната перспектива, комплементарните предикати што, во принцип, функционираат како рема се далеку помалобројни и, разбирливо, речиси секогаш се среќаваат во конструкции со реченична негација: (*Не*) *лаже дека ќе дојде*; (*Не*) *крие дека ги дознал работите*.

<sup>7</sup> Ситуацијата е инаква, на пример, во причинските конструкции, каде што неактуелната негација е многу почеста. Со други зборови, конструкциите од типот на *Не го поднесуваат затоа што е наметлив* се многу пофреквентни од конструкциите од типот на (12). Причината за таа разлика се состои во тоа што прашањето на причинската неактуелна негација (*Што е причината за невршењето на дејството?*) е порелевантно, т.е. предизвикува поголем интерес одошто прашањето на комплементарната неактуелна негација (*Што е тоа што не го кажува/мисли/чувствува?*), кое се поставува во покомплесни контексти, како што се согледува од (12).

### 3. Преметнувањето на негацијата од зависната во главната дел-реченица

Еден од проблемите на негацијата во комплементарните конструкции што го привлече вниманието во поширок контекст се случаите во кои партикулата е врзана за главната дел-реченица, но негацијата има опсег во зависната, како во (13), каде што парафразата (може да) гласи: 'сметам дека нема да го исполни ветувањето'. Тие конструкции, кои се формално контрадикторни, а семантички спротивни на афирмативната паралела<sup>8</sup>, Хорн (Horn 2001: 308<sup>9</sup>) ги воопштува како „не мислам дека... со значење на мислам дека не...“

(13) *Не сметам дека ќе го исполни ветувањето.*

Барн посочува дека исказот *Не верува дека Бог постои* може да биде изречен и од атеист и од агностик, со тоа што, во врска со првиот, ќе се интерпретира како 'верува дека Бог не постои', а со вториот — како 'не е вистина дека верува оти Бог постои'. Од атеистичка перспектива, пропозицијата *не верува дека Бог постои* не е компатибилна со пропозицијата *не верува дека Бог не постои*, а агностичката не ја исклучува. Со оглед на забелешките на Барн, агностичката парафраза ќе ја формулирам како 'ни верува ни не верува дека Бог постои или дека не постои'<sup>10</sup>.

Јеспersen (Jespersen 1917: 53) го дефинира преметнувањето на негацијата како „тенденција на врзување на партикулата за главната дел-реченица кога, логички, му припаѓа на предикатот во зависната“ и го илустрира со примерите *Не мислам дека дошол* и *Мислам дека не дошол*, од кои првиот остава простор за две толкувања. Според значењето што го сугерира формата, негацијата се однесува на предикатот во главната дел-реченица, но ако е конципирана конструкцијата со преметнатост на негацијата, има опсег во зависната: 'мислам дека не дошол'.

Мотивацијата за преметнувањето на негацијата се состои во потребата од одбегнување категоричност. Во таа смисла, тие случаи може да се окарактеризираат како еуфемистични варијанти на конструкциите со врзаност на партикулата за предикатот во зависната дел-реченица. Сепак, тој механизам е

<sup>8</sup> Категориите *опозиција на контрадикција* и *опозиција на спротивност* се диференцираат врз основа на Аристотеловиот закон на контрадикцијата, од една страна, и на исклучената средина, од друга. Исказите што си се противставени еден на друг контрадикциски не може да бидат едновременно ни вистинити ни неистинити, а спротивностите не може да бидат едновременно вистинити, но може да бидат едновременно неистинити (Horn 2001, 97). Во таа смисла, пропозицијата *Сметам дека нема да го исполни ветувањето* е спротивност, а не контрадикција на *Сметам дека ќе го исполни ветувањето*.

<sup>9</sup> Со исклучок на Јеспersen, гледиштата на авторите во врска со посочениот проблем се посредувани од Хорн (Horn 2001, 308 – 330).

<sup>10</sup> Не може да не се забележи дека во атеистичката употреба ('верува дека Бог не постои') *верува* е изместен од примарното значење, т.е. дека е преосмислен приближно како *мисли*. Верувањето ја содржи семата 'надеж', која е својствена за постоењето, а не за непостоењето на Бог, кон кое, во принцип, се зазема рационален, а не емоционален став. За верување во непостоењето на Бог може да стане збор во контексти од типот на: *Верувам (се надевам) дека Бог не постои, зашто, ако постои, следуваат многу казни*.

применлив само кај некои предикати. Така, за разлика од (14), (15) и (16), кои (може да) функционираат со значење на негација во зависната дел-реченица, (17) доаѓа предвид само како реченична негација, т.е. само како одговор на *Велиш ли дека ќе го освоите првенството?*, а не и со значењето 'велама дека нема да го освоиме првенството'<sup>11</sup>.

(14) *Ние не сметаме дека публиката е пасивна и затоа сакаме да ја вратиме традицијата за дијалог и комуникација на мислења.* („Дневник“, 18. 1. 2013 г.) ('сметаме дека публиката не е пасивна')

(15) *Не мислам дека за некои наши рецензенти се сосема непознати овие изводи...* ('мислам дека за некои наши рецензенти не се сосема непознати овие изводи') (ДМ, 58)

(16) *Не чувствувам дека се залага премногу.* ('чувствувам дека не се залагаа премногу')

(17) *Не велама дека ќе го освоиме првенството, но ќе го дадам најдоброто – ќе поентирам, ќе скокам, ќе играм одбрана, сè што е потребно за да им помогнам на соиграчите да победуваме...* („Утрински весник“, 26. 7. 2013 г.)

На тоа прашање се осврнуваат повеќе автори. Меј и Браун ги наведуваат примерите *Не мислам дека е неискрен* и *Не се надевам дека ќе победи*, при што за првиот согледуваат дека може да се толкува како негација во зависната дел-реченица: 'мислам дека не е неискрен', а кога е во прашање вториот, ја отфрлуваат таа интерпретација, т.е. парафразата 'се надевам дека нема да победи'. Што се однесува на англискиот јазик, но забележувајќи дека е во прашање речиси апсолутно универзална карактеристика, како подложни на претметнување на негацијата Хорн (Horn 2001: 323) посочува повеќе предикати: *мисли, верува, претпоставува, замислува, очекува, смета, чувствува, се чини, изгледа (како да), звучи (како да), чувствува, сака, има намера да, избира, планира, мора, треба, пожелно е, советува, сугерира* итн. Притоа, го поставува прашањето зошто не е можен тој механизам кај некои други предикати: *знае, жали, тврди, вели, се обидува, способен е, сигурен е* итн., на кое, имајќи го предвид согледувањето на Кипарски, одговара дека фактивните<sup>12</sup> се исклучени во тој поглед. Во врска со тоа, ја наведува и забелешката на Лејкоф: „Бидејќи се претпоставува дека субјектот на фактивниот предикат знае оти комплементацијата е вистинита, не може да биде несигурен во врска со неа“, по што дополнува дека тоа се однесува и на имплицативните предикати (*успева, заборава, се осмелува*), кои нужно ја наметнуваат односната комплементација, а ако се негираат, повлекуваат негација на таа пропозиција.

Од посоченото произлегува дека во случаите со фактивна комплементација зборуваачот ја има усвоено пропозицијата во зависната дел-реченица

<sup>11</sup> Негацијата во *Не ветувам дека ќе дојдам* Серл (Serl 1991, 81) ја квалификува како илокуторна, која го менува карактерот на илокуторниот чин, а во *Ветувам дека нема да дојдам* – како исказна, чиј резултат е друг исказ со иста илокуторна сила.

<sup>12</sup> Како што сугерира терминот, фактивните предикати воведуваат пропозиција (комплементација) што од субјектот е усвоена како факт.

(во чиј состав влегува и негацијата) како вистинита. Според тоа, во тие конструкции нема можност да ја инкорпорира негацијата од зависната во главната дел-реченица. Од друга страна, таа трансформација може да ја изврши во случаите со нефактивна комплементација, каде што, бидејќи не е категоричен во врска со вистинитоста на пропозицијата во зависната дел-реченица, може да ја релативизира нејзината негираност, т.е. да ја претметне во главната и, со тоа, да ја ублажи<sup>13</sup>.

Сепак, Хорн забележува дека нема апсолутна симетрија во поглед на фактивноста, односно дека тоа што фактивните предикати не се подложни на претметнување на негацијата не значи оти тој механизам може да се примени кај сите нефактивни, па го отвора проблемот на тоа зошто не доаѓаат предвид на тој план *способен е, можно е, дозволува*, кои не се ни фактивни ни имплицативни, но го блокираат тој механизам, при што причината ја лоцира во нивната семантика: станува збор за предикати кај кои негацијата во зависната дел-реченица не резултира со спротивност, туку со потспротивност во однос на афирмативната паралела, а семантиката на претметнувањето на негацијата се состои во спротивност (в. фуснота 7).

Како што посочува, тоа што е заедничко за предикатите подложни на претметнување на негацијата е кривката на разликата меѓу варијантата во која негацијата ја засега главната дел-реченица и варијантата во која се однесува на зависната. Блискоста на *не е веројатно да...*, *не верува дека...* и *не е препорачливо да...* со *веројатно е да не...*, *верува дека не...* и *препорачливо е да не...* е причината за применливоста на претметнувањето на негацијата кај тие предикати. Од друга страна, остријата на разликата меѓу *не е можно да...*, *не сфаќа дека...* и *не е задолжително да...* и *можно е да не...*, *сфаќа дека не...* и *задолжително е да не...* го оневозможува тој механизам во односните случаи.

Сепак, треба да се одбележи дека во случаите со предикати подложни на претметнување негацијата не мора да се однесува на зависната дел-реченица, т.е. да е деривирана од неа, туку може да го засега предикатот во главната, односно да функционира контрадикциски, што е особено забележливо во случаите со непосредна реакција, приговор кон претпоставка или кон став на соговорникот. На пример, иако *смета* не го блокира претметнувањето на негацијата, за разлика од (13), (18) се карактеризира со реченична негација, т.е. со таква што не ја засега зависната дел-реченица. Тој пример не може да се толкува како 'јас сметам дека тој не го извршил делото', зашто зборуваачот се оградува, односно не ја оценува пропозицијата во зависната дел-реченица (*тој го извршил делото*) ни како вистинита ни како неистинита или, поконкретно, ни ја прифаќа ни ја исклучува вината на лицето за кое станува збор.

<sup>13</sup> Во специфичен, ироничен контекст, и некои глаголи што не се подложни на претметнување на негацијата се среќаваат во таква употреба: ако е иронично конципирана, конструкцијата *Сум му го читал и затоа не тврдам дека е којзнае колку добар автор* може да се толкува како 'сум го читал и затоа тврдам дека не е којзнае колку добар автор' (пошироко за тоа сп. Horn 2001, 337–361).

(18) *Тоа е твоје мислење, но ми го припишуваш и мене. Јас не сметам дека тој го извршил делото. Мојот став ќе ти го кажам дури откако ќе заврши истрагата.*

Што се однесува на (19), може да се спори за тоа дали е целта на субјектот (зборуваачот) да се дистанцира од чувството дека направил голема пауза или да си го припише чувството дека не направил голема пауза. Во врска со (20), се поставува прашањето дали е субјектот неутрален кон пропозицијата *тоа е така* или ја зазема како став пропозицијата *тоа не е така*.

(19) *Тука ми се првите златни маски, првите снимања, првите филмови и оттаму не чувствувам дека сум направил толку голема пауза...* („Дневник“, 20. 7. 2013 г.)

(20) *...или дека и сега не мисли оти тоа е така.* (ПР, 154)

Во таа смисла, конструкцијата не може секогаш да се интерпретира категорично како претметнатост на негацијата или како негација на предикатот во главната дел-реченица. Станува збор за случаи во кои разликата меѓу контрадикцијата и спротивноста ја ублажува контекстот, кој не ја исклучува можноста негацијата да функционира и како реплика, т.е. да се однесува на некоја експлицитна или имплицитна поставка (во случаите што се во прашање: *чувствувааш дека си направил толку голема пауза и мисли дека тоа е така*) или, со други зборови, на предикатот во главната дел-реченица.

#### 4. Сумирање

Комплементарните конструкции покажуваат специфичности на планот на негацијата повеќе одошто кој и да е друг тип сложени реченици. Покрај регуларноста на реченичната и на членската негација, од една страна, и маргиналноста на неактуелната, од друга, се izdelуваат уште два проблема. Едниот се состои во повторување на комплементарниот сврзник во адверсативното дополнување во случаи каде што негацијата не ја засега зависната дел-реченица како целина, туку има опсег во нејзината внатрешност. Другиот, кој ги обележува само овие конструкции и го предизвикува интересот во најголема мера, е претметнувањето на негацијата од зависната во главната дел-реченица.

#### Литература

- Ефтимовска Тања 2000: „Негацијата во романот 'Последните селани од Петре М. Андреевски'“, *Литературен збор* XLVII/3, Скопје, 59–67.
- Кавка Макеј 1990: „За метаилокутивната сила на негацијата во сказната Шеќерна приказна од Славко Јаневски“ *XVI научна дискусија на Семинарот за македонски јазик, литература и култура*, Скопје, 27–35.
- Минова-Гуркова Лилјана 1981: „Глаголи со вградена негација“, *Литературен збор* XXVIII/3, Скопје, 115–117.
- Минова-Гуркова Лилјана 2000: *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*, Магор, Скопје.

- Мишевска-Томиќ Олга 1975: „Комуникативната перспектива на реченицата (На примерот на македонскиот јазик)“, *Македонски јазик XXVI*, Скопје 81–90.
- Тополињска Зузана 2009: *Полски ~ Македонски, Граматичка конфронтација 9. Негација*. Македонска академија на науките и уметностите, Скопје.
- Цветковски Живко 1982: „За двојниот сврзик не само — туку и“, *Литературен збор XXIX/4*, Скопје 104–107.
- Цветковски Живко 1986: „Од проблематиката на негираниот именски прирок“, *Македонски јазик XXXVI–XXXVII*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 199–215.
- Цветковски Живко 1990: „За негацијата од категоријален аспект“, XVI научна дискусија на Семинарот за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 45–52.
- Цветковски Живко 1996: „Одречните реченици со ни/ниту од нормативен аспект“, *Македонскиот јазик од Мисирков до денес*, Институт за македонски јазик, Скопје, 251–255.
- Шокларова-Љоровска Германија 1993: „Неутрализација на негацијата во македонскиот и во полскиот јазик“, *Реферати на македонските слависти за XI меѓународен славистички конгрес во Братислава*, Скопје 117–124.
- Firbas Jan 1992: *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken communication*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Horn Lawrence 2001: *A Natural History of Negation*, CSLI Publication, United States.
- Jespersen Otto 1917: *Negation in English and Other Languages*, København.
- Serl Džon 1991: *Govorni činovi*, Nolit, Beograd.

### Извори

- ДМ Митрев Димитар 2007: *Живо дело*, ТНИД „Гурѓа“ Скопје.
- ЛТ Толстој Лав Николаевич 2011: *Смртта на Иван Илич*, Просветно дело, Скопје. (превод од српски: Невенко Калеов)
- НР Радически Науме 2006: *Литературна раскрсница*, Македонска реч Скопје.
- ДО Обрадовиќ Доситеј 2010: *Басни*, Детска радост Скопје. (превод од српски: Ирена Добреска)
- ДП Пандев Димитар 2009: *Пропатување низ приказните*, Македонска реч Скопје.
- ПР Раковски Павле 2011: *Македонците и Граѓанската војна во Грција*, том I, *Во длабока ноќ зората се раѓа (сеќавања, размислувања, сознанија)*, Македоника литера, Скопје.
- РР Рорти Ричард 2001: *Контингентност, иронија и солидарност*, Темплум, Скопје. (превод: Жарко Трајановски)

---

### Summary

The paper is dealing with the features of negation in complementary sentences, which are the most specific in connection with that category. Besides sentential and constituent negation, which occur regularly, there are two interesting problems. One of them are the cases in which the negation concerns the dependent clause internally, but the complementary conjunction is duplicated in the adversative clause. The second one, which has been taken into consideration in a wide context by many linguists, is the conversion of the negation from the dependent to the main clause.